

Stavyschenskoho rayonnoho sudu Kyivskoyi oblasti. [in Ukr.].

10. Kryminalna sprava № 756/10098/19 [Criminal case № 756/10098/19]. *Arkhiv Obolonskoho rayonnoho sudu m. Kyieva. [in Ukr.].*

11. Pro zasady zapobihannya ta protydyi dyskryminatsiyi v Ukraini [About the the principles of preventing and countering discrimination in Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 06.09.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oleksiy Krizhanovsky. Ways of improving criminal and related drug crime prevention measures. The article deals with the issue of improving criminal law and related measures to prevent drug crime. It has been proven that to date there is no effective mechanism for determining whether a drug (substance) belongs to analogues of narcotic drugs or psychotropic substances in Ukraine. This mechanism is regulated by the Procedure for classifying drugs and substances as analogues of narcotic drugs and psychotropic substances, approved by Order No. 715 of the Ministry of Health of Ukraine dated April 3, 2019. However, there is no actual List of analogues of narcotic drugs and psychotropic substances in Ukraine, which negatively affects the state of drug crime prevention. It is proposed to develop and implement in forensic activity the Rules for determining the similarity of the chemical structure of a psychoactive substance to the chemical structure of narcotic drugs and psychotropic substances (rules for determining analogues of narcotic drugs and psychotropic substances).

The author has substantiated that the provisions of Part 4 of Art. 309 of the Criminal Code of Ukraine contain signs of discrimination. Persons who do not suffer from drug addiction cannot be exempted from criminal liability on the grounds provided for in part 4 of Article 309 of the Criminal Code of Ukraine. A new version of this norm is proposed, taking into account the possibility of exemption from criminal liability of persons who are not drug addicts: «A person suffering from drug addiction who voluntarily applied to a medical institution and began drug addiction treatment, as well as a person who is not a drug addict, but voluntarily volunteered to participate in a state or non-state drug addiction prevention program, shall be released from criminal liability for the actions provided for in part one of this article».

Keywords: *criminal and legal prevention measures, drug crime, analogues of narcotic drugs and psychotropic substances, drug addiction treatment, exemption from liability.*

УДК 343.97

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-4-123-132

Вікторія РУФАНОВА ©

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

КРИМІНОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу кримінологічних показників гендерно зумовленого насильства. Найбільш поширеними видами гендерно зумовленого насильства є домашнє насильство, зґвалтування, психологічне насильство, вчинене з боку інтимного партнера; сексуальне домагання, фізичне й/або сексуальне насильство, вчинене інтимним партнером або іншою, ніж партнер особою; переслідування.

Питома вага тяжких та особливо тяжких злочинів становить приблизно 40 %. Встановлена тенденція до зростання рівня домашнього насильства, торгівлі людьми, зґвалтування. Водночас відмічається зниження кількості встановлених осіб, які вчиняють ці кримінальні правопорушення. У загальній структурі гендерно зумовленого насильства найвищу інтенсивність має домашнє насильство, зґвалтування, торгівля людьми, що в цілому відповідає абсолютним даним про рівень злочинності.

Ключові слова: *гендерно зумовлене насильство, сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, домашнє насильство, торгівля людьми, зґвалтування, рівень, динаміка, структура, латентність, злочинність.*

© В. Руфанова, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1125-6277>

viktoria-dn@ukr.net

Постановка проблеми. Отримання повноцінної та цілісної картини про сучасний стан та основні тенденції розвитку певного соціального явища не можливо без його всебічного дослідження. Кримінологічний аналіз кількісних та якісних показників гендерно зумовленого насильства на сучасному етапі розвитку українського суспільства є необхідною передумовою реалізації кримінологічного забезпечення протидії досліджуваному виду злочинності в Україні. Для розробки та практичного втілення в життя ефективної системи протидії злочинності в Україні важливим є проведення обміркованого аналізу та використання достовірних даних щодо поточного стану злочинності та її сучасні тенденції.

Актуальність проведення кримінологічного аналізу гендерно зумовленого насильства зумовлена викликами сьогодення. Зокрема, негативні тенденції свідчать про невідповідність темпів розвитку злочинності швидкості адаптації правоохоронної та правової систем до викликів сьогодення. Зокрема, поширення випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, та неготовність правоохоронної системи та недосконалість правової бази суттєво ускладнюють своєчасне реагування та надання допомоги постраждалим. Це впливає на зростання рівня латентності злочинності, безкарність винних у вчиненні злочинів та загалом на неспроможність правоохоронних органів у сучасних умовах ефективно протидіяти злочинності [1, с. 209].

Гендерно зумовлене насильство як різновид злочинності являє собою мінливе, динамічне, суспільно небезпечне явище, яке потребує постійного поточного, всебічного моніторингу, що дає змогу державі й суспільству мати уявлення про його характер, масштаби, тенденції, закономірності та особливості вияву. Саме за допомогою кількісних та якісних показників злочинності здійснюється моніторинг первинної інформації про злочинність, що в майбутньому дозволяє на основі отриманої інформації здійснювати прогнозування та протидію злочинності та окремим її видам [6, с. 59].

Вивчення та аналіз злочинності являє собою єдність пізнання та оцінки, оскільки під час аналізу враховуються закономірності злочинності та її змін, а також здійснюється оцінка особливостей злочинності в конкретних умовах, що дозволяє своєчасно виявляти нові тенденції та специфічні співвідношення її окремих елементів. Внаслідок оцінки ми можемо робити висновки щодо правильності попередніх уявлень про злочинність, вносити відповідні корективи в плани протидії злочинності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Вивчення наукових, навчальних, навчально-методичних та інших видань показало, що у вітчизняній юридичній науці бракує фундаментальних розробок, присвячених дослідженню проблеми стану гендерно зумовленого насильства. Не применшуючи ролі та значущості розроблень українських правознавців з гендерної проблематики – Н. Аніщук, Н. Болотіної, М. Буроменського, Л. Кормич, К. Левченко, Т. Мельник, Н. Оніщенко, О. Перунової, А. Політової, З. Ромовської, О. Харитонової та інших – треба зазначити, що аналіз кримінологічних показників гендерно зумовленого насильства не був предметом дослідження вітчизняних вчених, а тому необхідність його здійснення є очевидним. Водночас, враховуючи соціально-політичні, економічні, воєнні реалії, активна фаза збройного конфлікту, яка особливо загострює проблематику гендерно зумовленого насильства, надзвичайно актуалізує вибрану проблематику як таку, що має теоретико-прикладне значення.

Зважаючи на це, **метою** статті є аналіз кількісних та якісних показників гендерно зумовленого насильства для з'ясування сучасного стану цього виду злочинності та визначення тенденцій розвитку явища. Водночас головним завданням є розробка аргументованих заходів, спрямованих на усунення, нейтралізацію та блокування детермінант вчинення гендерно зумовленого насильства.

Виклад основного матеріалу. Аналіз первинної кримінологічної інформації про злочинність здійснюється за допомогою кількісних та якісних показників. До них відносять: рівень, інтенсивність, структуру, динаміку, географію, характер, латентність, ціну злочинності тощо.

Для змістовної конкретизації гендерно зумовленого насильства в нашому дослідженні ми будемо використовувати словосполучення «кримінальні правопорушення (злочини), пов'язані з гендерно зумовленим насильством». Адже гендерно зумовлене насильство складається з окремих складів кримінальних правопорушень, які потребують вивчення та дослідження. Проаналізувавши складові

гендерно зумовленого насильства, ми зможемо отримати більш глибоке та чітке уявлення про сутність, зміст, форми вияву та основні тенденції розвитку цього явища.

Загалом станом на сьогодні надати кількісно-якісну характеристику гендерно зумовленому насильству є досить складним науковим та прикладним завданням. Це пов'язано з тим, що вітчизняне законодавство не надає визначення, що треба розуміти під гендерно зумовленим насильством. Також Кримінальний кодекс України не містить жодної вказівки на те, які склади злочинів треба відносити до таких, що становлять ядро, внутрішнє наповнення гендерно зумовленого насильства. Логічним наслідком такої ситуації є те, що статистичні форми та обліки офісу Генерального прокурора також не відділяють окремої категорії злочинів, які вчиняються у зв'язку гендерною ідентичністю особи, тобто на основі відкритих офіційних статистичних даних ми не можемо отримати цілісне уявлення про реальний стан гендерно зумовленого насильства. Однак ми можемо провести кримінологічне вимірювання основних складів кримінальних правопорушень, які утворюють ядро гендерно зумовленого насильства.

Отже, нами будуть проаналізовані найбільш поширені склади кримінальних правопорушень, в яких потерпілими переважно є особи жіночої (ст. 126-1, 134, 149, 151-2, 152, 153, 154, 161 Кримінального кодексу України) статі. Період аналізу вибрано 2013–2021 роки – до початку повномасштабного вторгнення.

Одним із основних показників злочинності є її *рівень*. Під ним розуміють кількісну характеристику, яка являє собою абсолютну кількість зареєстрованих злочинів та осіб, що їх вчинили, на певній території за конкретний проміжок часу (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із гендерно зумовленим насильством за 2013-2021 роки на території України
(за даними офіційних щорічних статистичних звітів Офісу Генерального Прокурора України)

Стаття КК		роки								
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
126-1	Зареєстровано злочинів							1068	2213	2432
	Виявлено осіб, які їх вчинили							-	1638	1614
134	Зареєстровано злочинів	3	2	4	1	3	2	3	-	1
	Виявлено осіб, які їх вчинили	1	-	-	-	-	-	-	-	-
149	Зареєстровано злочинів	131	118	110	115	342	270	320	206	232
	Виявлено осіб, які їх вчинили	79	77	79	20	56	38	29	14	10
151-2	Зареєстровано злочинів	-	-	-	-	-	-	1	-	-
	Виявлено осіб, які їх вчинили	-	-	-	-	-	-	-	-	-
152	Зареєстровано злочинів	508	421	323	349	259	203	355	393	406
	Виявлено осіб, які їх вчинили	370	275	203	182	149	147	307	237	134
153	Зареєстровано злочинів	292	212	192	214	249	253	69	87	85
	Виявлено осіб, які їх вчинили	213	166	141	104	94	90	205	41	27
154	Зареєстровано злочинів	3	6	3	1	6	7	12	8	9
	Виявлено осіб, які їх вчинили	1	2	-	-	-	-	-	-	-
161	Зареєстровано злочинів	16	26	40	41	52	99	98	97	95
	Виявлено осіб, які їх вчинили	1	8	5	-	2	6	2	6	6

Рівень гендерно зумовленого насильства, поданий в абсолютних числах кількості зареєстрованих злочинів та осіб, які їх вчинили по окремих складах злочинів, що найбільш часто пов'язані з гендерним насильством, дає змогу констатувати про зростання рівня домашнього насильства (ст. 126-1 КК), торгівлі людьми (ст. 149 КК), зґвалтування (ст. 152 КК). Водночас відмічається зниження кількості встановлених осіб, які вчиняють злочини. Вважаємо, що це може свідчити як про те, що одна особа вчиняє декілька злочинів, так і про не використання всього можливого ресурсу правоохоронної системи для встановлення винної особи і відповідно притягнення до відповідальності.

Також останніми роками відмічається зростання рівня фіксації такого злочину, як зґвалтування. Незважаючи на те, що він є справою приватного обвинувачення, однак потерпілі від таких дій все частіше заявляють на кривдника до органів поліції, що є позитивним явищем підвищення правової свідомості населення країни.

Наведені цифри свідчать про дуже низький відсоток виявлених осіб по ст. 161 КК України. Наприклад, у 2019 р. по зареєстрованих 98 злочинах встановлено лише 2 особи, у 2020 та 2021 рр. – по 6 осіб відповідно. Вважаємо це негативною тенденцією сучасного рівня злочинності, оскільки саме ст. 161 КК є спеціальною нормою, яка передбачає відповідальність за різні види дискримінації, однак, як свідчить офіційна статистика, до відповідальності притягується невелика кількість осіб. Це створює передумови до подальшої допустимості порушення принципів рівноправності громадян за різними ознаками.

Аналіз статистики та результати попередніх досліджень дають підстави стверджувати, що рівень насильства над жінками дуже високий, і це при тому, що офіційні цифри відображають лише верхівку проблеми.

Далі розглянемо значення коефіцієнта інтенсивності злочинності (K_{zi}) та коефіцієнта злочинної активності (K_{za}) для отримання реального уявлення про гендерно зумовлене насильство. На підставі цих коефіцієнтів зможемо простежити, як змінюється злочинна інтенсивність та злочинна активність протягом аналізованого періоду (табл. 2).

Таблиця 2

Показники K_{zi} та K_{za} окремих видів злочинів, пов'язаних зі вчиненням гендерно зумовленого насильства за 2013–2021 роки на території України
(розрахунок проводився на 100 тис. населення. Під час розрахунку коефіцієнтів до уваги бралися щорічні офіційні дані щодо кількості населення України, а для розрахунку K_{za} бралась кількість населення активної вікової групи – від 16 до 65 років)

стаття КК		роки								
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
126-1	K_{zi}	-	-	-	-	-	-	2533	5282	5847
	K_{za}	-	-	-	-	-	-	-	5808	5764
134	K_{zi}	6	4	9	2	7	5	7	-	2
	K_{za}	3	-	-	-	-	-	-	-	-
149	K_{zi}	285	259	256	268	803	636	759	491	557
	K_{za}	248	244	266	68	193	133	102	50	36
151-2	K_{zi}	-	-	-	-	-	-	2	-	-
	K_{za}	-	-	-	-	-	-	-	-	-
152	K_{zi}	1116	926	752	816	608	478	842	937	976
	K_{za}	1162	870	685	620	514	511	1078	840	478
153	K_{zi}	641	466	447	500	584	596	163	207	204
	K_{za}	668	525	476	355	324	313	720	145	96
154	K_{zi}	6	13	7	2	14	16	25	19	22
	K_{za}	3	6	-	-	-	-	-	-	-
161	K_{zi}	35	57	93	95	122	233	232	231	228
	K_{za}	3	26	17	-	7	21	7	21	21

На підставі представлених даних можемо зазначити, що з аналізованої групи злочинів найвищу інтенсивність має домашнє насильство, зґвалтування, торгівля людьми, що в цілому відповідає абсолютним даним про рівень злочинності. Одночасно розрахунок коефіцієнтів дозволив встановити цікаву річ: під час зростання інтенсивності злочинності спостерігається зниження злочинної активності. Наприклад, K_{zi} за торгівлю людьми у 2021 зріс на 66 одиниць порівняно з 2020 р., однак K_{za} знизилась на 14 одиниць. Подібна ситуація щодо ст. 152 КК. Зокрема, K_{zi} у 2020 р. становив 967, а у 2021 р. – 976 (+9). Водночас K_{za} у 2020 р. становив 840, а у 2021 р. – 478 (-362). Вважаємо, що така ситуація є наслідком зниження кількості виявлених осіб, які

вчиняють злочини, внаслідок різних причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Для отримання більш чіткого уявлення про внутрішню будову та якісний склад гендерно зумовленого насильства в кримінології використовують такий показник, як структура злочинності. За допомогою структури злочинності визначається питома вага певного виду злочинів щодо загальної величини злочинності (рис. 1).

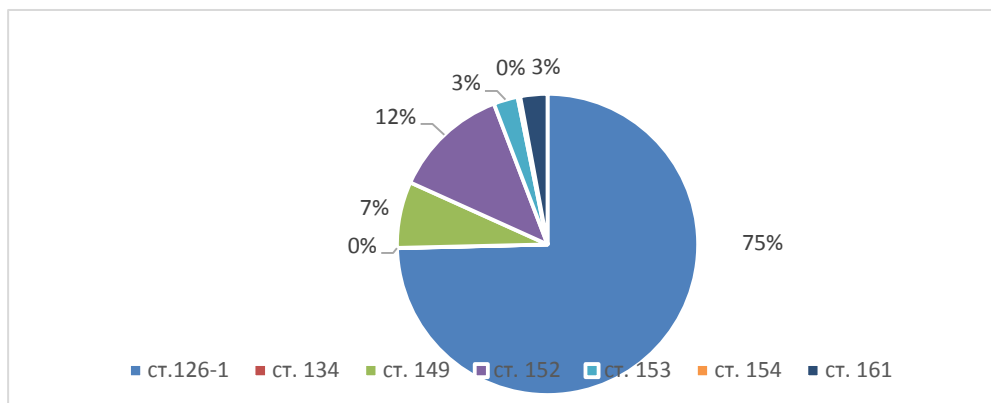

Рис. 1. Структура гендерно зумовленого насильства за 2021 р.

Як випливає з наведеної діаграми, у структурі злочинів, пов'язаних з гендерно зумовленим насильством, переважає ст. 126-1 КК «Домашнє насильство» і становить 75 % від загальної кількості злочинів досліджуваної групи. 12 % в загальній структурі займає ст. 152 КК «Згвалтування» і 7 % «Торгівля людьми».

Треба звернути увагу, що статистичні звіти офісу Генерального прокурора містять інформацію про таку категорію злочинів, як «пов'язані з домашнім насильством». Ця категорія є більш широким поняттям, ніж домашнє насильство, і може полягати не лише у вчиненні цього злочину, а й в інших суспільно небезпечних діях, які мають ознаки домашнього насильства, а тому під час встановлення змісту згаданого поняття треба зважати на конкретні фактичні обставини справи, а не тільки на кваліфікації дій винної особи.

Відповідно до Постанови Верховного Суду України від 12 лютого 2020 р. по справі № 453/225/19 злочиним, пов'язаним із домашнім насильством, треба вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого свідчать про наявність у діянні хоча б одного з елементів (ознак), вказаних у ст. 1 Закону № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», незалежно від того, чи вказано їх в інкримінованій статті (частині статті) КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину [5].

Відкриті джерела офіційної статистики не деталізують категорію «кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством», що ускладнює процес якісного вивчення цього феномена. Водночас підрозділи Національної поліції оперують поняття «кримінальні правопорушення, скоєні в сімейному середовищі», тобто маємо термінологічні неузгодженості в категоріальному апараті між положеннями законодавства (насильство за ознакою статі), статистичними обліками Генеральної прокуратури та Національної поліції. І хоча відсутні будь-які офіційні уточнення щодо змістовного наповнення цих категорій, в нашому дослідженні будемо використовувати їх як тотожні.

Оскільки кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, переважають у структурі гендерно зумовленого насильства, розглянемо структуру саме цієї категорії кримінальних правопорушень.

Тож за даними Національної поліції, у 2020 р. структура кримінальних правопорушень, скоєних у сімейному середовищі, була такою (рис. 2):

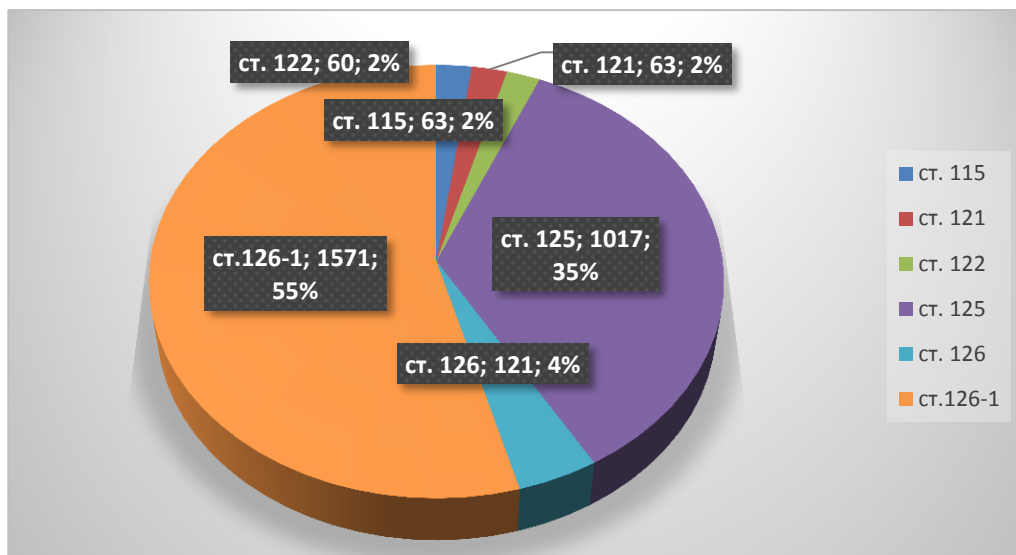

Рис. 2. Структура кримінальних правопорушень, учинених у сімейному середовищі у 2020 р. (за статистичними даними Національної поліції)

Як видно з наведеної діаграми, в середині групи кримінальних правопорушень, вчинених у сімейному середовищі, переважає домашнє насильство (55 %) та легкі тілесні ушкодження (35 %). Разом з цим вчиняються побої та мордування (4 %), а також умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, тяжкі тілесні ушкодження та умисне вбивство (по 2 % відповідно).

За результатами вивчення вироків по злочинах, пов'язаних з домашнім насильством за 2017–2021 рр., нами було встановлено, що 21 % всіх вироків по ст. 126-1 КК, 11 % – ст. 152 КК, 10 % – ст. 153 КК та 7 % – ст. 127 КК. Тобто судова практика підкріплює статистичні дані щодо того, що найбільш поширеними виявами гендерно зумовленого насильства в Україні є «Домашнє насильство», «Зґвалтування», «Сексуальне насильство».

Під час вимірювання злочинності доцільним є з'ясування питомої ваги досліджуваної групи кримінальних правопорушень до загального показника злочинності. Розглянемо як змінювався показник (питома вага) кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством (табл. 3).

Таблиця 3

Питома вага кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, та кримінальних правопорушень, вчинених стосовно жінок щодо загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за 2013-2021 роки

	роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Всього обліковано кримінальних правопорушень	563560	529139	565182	592604	523911	487133	444130	360622	321443
Кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством	2247	918	998	1292	1341	1586	2554	3972	4800
Питома вага (%)	0,003	0,001	0,002	0,002	0,002	0,003	0,005	0,011	0,014
Кількість кримінальних правопорушень вчинених стосовно жінок	Дані відсутні							73788	59491
Питома вага (%)	-							0,2	0,2

Отже, питома вага кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, протягом тривалого часу трималась на стабільно невисоких показниках і становила в середньому 0,002 %. Однак у 2021 р. спостерігається суттєве збільшення питомої ваги (0,014) досліджуваної групи злочинів, паралельно зі зменшенням загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень.

На нашу думку, це пов'язано з певними законодавчими змінами, зокрема доповнення КК України ст. 126-1 «Домашнє насильство». Наявність спеціальної норми, на наше переконання, могло суттєво вплинути на статистичний ландшафт злочинності в країні. Водночас можемо відмітити зростання питомої ваги.

Загалом за 9 років питома вага кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, зросла на 0,011 %. Це свідчить не тільки про зростання абсолютної кількості цих злочинів, але про зростання їх питомої ваги в насильницькій злочинності та в групі кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, проти статевої свободи та недоторканості особи. У 2021 р. питома вага звалтування (ст. 152 КК) становить 43,6 % від загальної кількості кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості особи. Домашнє насильство (ст. 126-1 КК) становить 6,6 % від загальної кількості злочинів проти життя та здоров'я особи. Також питома вага торгівля людьми (ст. 149 КК) охоплює 30 % від усієї сукупності кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи.

Говорячи про поширеність окремих видів насильства щодо жінок у віці старше 15 років, то 75 % всіх випадків – це різні види насильства, 65 % становить психологічне насильство, вчинене з боку інтимного партнера; 49 % – сексуальне домагання, 35 % – фізичне й/або сексуальне насильство, вчинене інтимним партнером або іншою, ніж партнер, особою і 10 % – переслідування. Кожна 10 жінка стає жертвою фізичного та/або сексуального насильства з боку іншої, ніж інтимний партнер, особою.

Щодо *характеру насильства*, яке вчиняє інтимний партнер, то психологічне насильство становить 65 %, фізичне – 23 %, а сексуальне – 7 %. Найпоширенішою формою насильства, яке вчиняється з боку інтимного партнера, є психологічне насильство, 53 % якого виявляється в контролюванні поведінки потерпілої особи, 48 % – це жорстоке поводження, 21 % – економічне насильство, 8 % – шантажування жінки шляхом використання її дітей/жорстокого поводження з її дітьми [3, с. 12].

Також треба зазначити, що до 2020 р. статистичні форми взагалі не накопичували інформацію щодо кількості жінок, які постраждали від кримінальних правопорушень. На нашу думку, це було суттєвим недоліком статистичних форм, оскільки відсутність інформації сприяла тому, що проблема злочинності стосовно жінок була невидимою. Відповідно «жіночий фактор» не враховувався в планах профілактики злочинності. Це свідчить про те, що ставлення до жінок, як до потерпілих від кримінальних правопорушень, було не досить серйозним, правоохоронці не вбачали нагальної проблеми в цьому. Лише з 2020 р., коли почала накопичуватися та оприлюднюватися інформація про кількість правопорушень, в яких постраждалими є жінки, можемо говорити про поширеність, масштабність та системність цього феномена, про що свідчать показники питомої ваги – 0,2 % від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. Адже статистичні дані, дезагреговані за статтю, віковими та етнічними групами, формами інвалідності, географічним розташуванням й соціально-економічним становищем мають принципове значення для точної оцінки ситуації, яка виникла стосовно жінок, гендерної нерівності, масштабів і характеру насильства над жінками. Відсутність таких даних суттєво ускладнює планування та реалізацію заходів протидії гендерно зумовленому насильству.

Важливим показником вимірювання злочинності є *динаміка*, яка дозволяє розглянути рух гендерно зумовленого насильства у часі шляхом встановлення відношення рівня і структури теперішнього часу до її рівня та структури за попередні періоди (рис. 3).

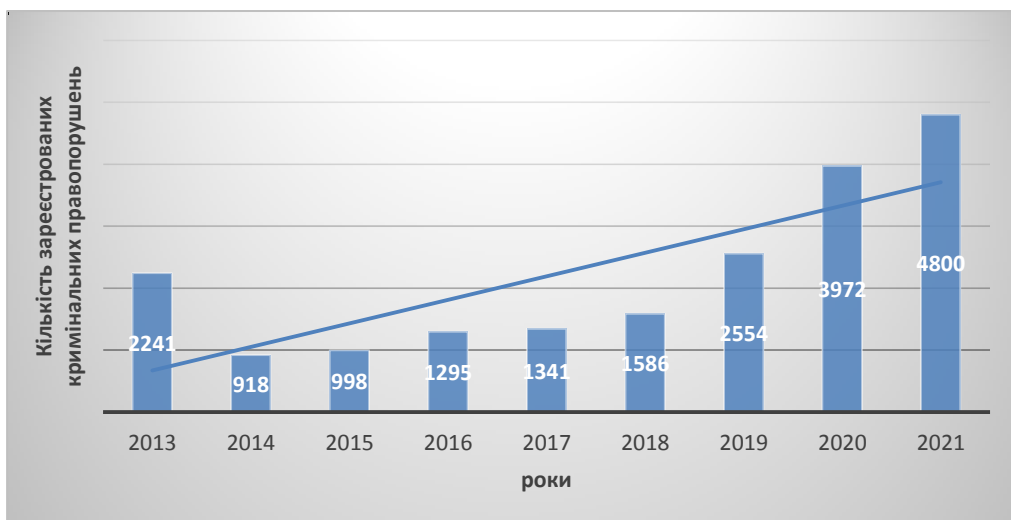

Рис. 3. Динаміка кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством

Наведена діаграма яскраво свідчить про сталу тенденцію до зростання кількості офіційно зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством. Враховуючи те, що офіційні дані не відображають реальної картини, однак навіть офіційна картина свідчить про значну поширеність домашнього насильства.

Говорячи про *географію* гендерно зумовленого насильства слід зазначити, що на аналіз вироків судів щодо гендерно зумовленого насильства свідчать, що ця категорія справ розглядається по всій Україні. Найбільше матеріалів виявилось за останні 2020 та 2021 роки – 25,0 % та 29,0 % відповідно. Однак, нами найбільше виявлено вироків в Закарпатській області – 10,0 %, в Львівській та Одеській областях – по 9,0 %, в Херсонській – 8,0 % та Вінницькій – 6,0 %. В Полтавській, Луганській, Київській та Івано-Франківській виявилось по 5,0 % вироків. Проаналізовані вироків з Єдиного реєстру судових рішень України, ухвалені переважно в районних судах – 67,0 %, в міськрайонних судах – 20,0 %, в міських – 10,0 % та 3,0 % в апеляційному.

Характер злочинності визначається питомою вагою тяжких та особливо тяжких злочинів, а також суспільною небезпечністю осіб, які їх вчинили до загальної кількості злочинів та злочинців (рис. 4).

Рис. 4. Розподіл за ступенем тяжкості злочинів, пов'язаних із гендерно зумовленим насильством

За наведеною гістограмою вбачається, що питома вага особливо тяжких злочинів становить 13 %, тяжких – 31 %, а нетяжких – 56 %.

Стосовно такого показника, як «ціна» злочинності, то цей показник є відображенням тієї шкоди та витрат суспільства, які є наслідком злочинних виявів. Єдиного бачення щодо визначення та методик розрахунку ціни злочинності немає. Експерти Фонду народонаселення ООН підраховали, що ціна насильства над жінками в Україні – це витрати держави та самої сім'ї (адміністративні витрати, втрата майна і працездатності) – становить приблизно 208 мільйонів у рік. При цьому, за результатами міжнародних досліджень, 1 долар, вкладений у профілактику насильства, дозволяє зекономити 15–20 доларів подальших витрат, викликаних цим явищем [4].

Водночас є певна частина злочинності, яка не відображена в статистичних та інших формах обліку, це *латентна* (прихована) злочинність. Гендерно зумовлене насильство є високолатентним явищем. Це пов'язано з тим, що питома вага постраждалих від такого насильства є саме жінки, щодо яких впродовж тривалого періоду часу сформувались певні стереотипи, світоглядні установки, обмеження тощо. Саме через це жінки не завжди усвідомлюють факт насильства щодо себе, вважаючи допустимою «зовсім не прийнятну» поведінку партнера. Зі свого боку, вчинюючи насильство щодо жінок, продовжують зберігати та підтримувати власний домінуючий статус у суспільстві та родині, принижуючи при цьому жінок, в тому числі за допомогою прихованого насильства» [2, с. 59]. Основною причиною, чому жінки не повідомляли поліцію про свій найсерйозніший інцидент насильства, було те, що постраждалі вирішили впоратися з цим самостійно або вважали, що це сімейна справа. Серед інших причин: небажання, щоб хтось знав про це, вважаючи це особистим; думка, що це дрібниця; небажання, щоб у кривдника були неприємності з поліцією; страх перед партнером, фінансова залежність від кривдника тощо.

Висновки. Проведене емпіричне дослідження кількісних та якісних показників гендерно зумовленого насильства за 2013–2021 рр., дозволило констатувати таке:

1. Рівень гендерно зумовленого насильства залишається досить високим. Зокрема, відмічається тенденція до зростання рівня домашнього насильства (ст. 126-1 КК), торгівлі людьми (ст. 149 КК), зґвалтування (ст. 152 КК). Водночас спостерігається зниження кількості встановлених осіб, які вчиняють злочини. Найвищу інтенсивність має домашнє насильство, зґвалтування, торгівля людьми, що в цілому відповідає абсолютним даним про рівень злочинності.

2. У структурі зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов'язаних з гендерно зумовленим насильством, переважає ст. 126-1 КК «Домашнє насильство» і становить 75 % від загальної кількості злочинів досліджуваної групи. 12 % в загальній структурі становить ст. 152 КК «Зґвалтування» і 7 % «Торгівля людьми». Аналіз вироків дозволяє зазначити, що 21 % всіх вироків по кримінальних правопорушеннях, пов'язаних з гендерно зумовленим насильством, це ст. 126-1 КК, 11 % – ст. 152 КК, 10 % – ст. 153 КК та 7% – ст. 127 КК.

Найбільш поширеними видами гендерно зумовленого насильства є психологічне насильство, вчинене з боку інтимного партнера (65 %); сексуальне домагання (49 %), фізичне й/або сексуальне насильство, вчинене інтимним партнером або іншою, ніж партнер, особою (35 %); переслідування (10 %). Питома вага тяжких та особливо тяжких злочинів становить приблизно 40 %.

3. Рівень латентності гендерно зумовленого насильства залишається досить високим, що зумовлено об'єктивними та суб'єктивними факторами. Найбільш поширеними причинами, чому постраждалі не повідомляють про випадки насильства є сором, страх про осуд, про ще більше насильство з боку кривдника, фінансова залежність від кривдника, не довіра правоохоронним органам.

Отже, аналіз кількісно-якісних показників гендерно зумовленого насильства та пов'язаних із ним загроз розвитку та спокійного життя для кожної жінки, дівчини та нормального розвитку нашої держави, доводить необхідність здійснення комплексного кримінологічного супроводу запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству та реалізації цього процесу шляхом вжиття комплексу заходів нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного характеру. Загалом результати кількісно-якісного вимірювання гендерно зумовленого насильства є вагомим підґрунтям для прогностичного аналізу та визначення тенденцій розвитку явища.

Список використаних джерел

1. Бесчастний В. Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 207-213.
2. Герман, Джудіт. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору / Пер. з англ. О. Лизак, О. Наконечна, О. Шлапак. Львів : Видавництво Старого Лева. 2015. 416 с.
3. Добробут і безпека жінок. Дослідження насильства над жінками в Україні. Проведено під керівництвом ОБСЄ. 2019. 120 с. URL : chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.osce.org/files/f/documents/0/8/440318_0.pdf (дата звернення: 29.11.2023).
4. Домашнє насильство: НЕ б'є – значить любить. URL : http://solon-rn.dp.gov.ua/OBLADM/solon_rda.nsf/docs/abafe4216c19a703c2258440004bb82f?OpenDocument&Click=&PrintForm (дата звернення: 12.11.2023).
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 29.11.2023).
6. Кримінологія : підруч. В.В. Голина, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін. ; за заг ред В.В. Голини, Б.М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.

Надійшла до редакції 01.12.2023

References

1. Beschastnyy, V. (2017) Kryminolohichnyy analiz stanu zlochynnosti v Ukrayini [Criminological analysis of the state of crime in Ukraine]. *Pidpryyemnystvo, hospodarstvo i pravo*. № 1, pp. 207-213. [in Ukr.].
2. Herman, Dzhudit (2015). Psykholohichna travma ta shlyakh do vyduzhannya: naslidky nasyly'stva – vid znushchan' u sim'yi do politychnoho teroru [Psychological trauma and the path to recovery: consequences of violence – from abuse in the family to political terror] / Per. z anhl. Oksana Lyzak, Oksana Nakonechna, Oleksandr Shlapak. L'viv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 416 p. [in Ukr.].
3. Dobrobut i bezpeka zhinok. Doslidzhennya nasyly'stva nad zhinkamy v Ukrayini. Provedeno pizh kerivnytstvom OBSYe [Welfare and safety of women. Research on violence against women in Ukraine. Conducted under the leadership of the OSCE]. 2019. 120 p. URL : chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.osce.org/files/f/documents/0/8/440318_0.pdf. (access date: 29.11.2023). [in Ukr.].
4. Domashnye nasyly'stvo: NE b'ye – znachyt' lyubyt' [Domestic violence: NOT hitting means loving]. URL : http://solon-rn.dp.gov.ua/OBLADM/solon_rda.nsf/docs/abafe4216c19a703c2258440004bb82f?OpenDocument&Click=&PrintForm (access date: 12.11.2023). [in Ukr.].
5. Yedynyy derzhavnyy reyestr sudovykh rishen' [Unified state register of court decisions]. URL : reyestr.court.gov.ua (data zvernennya: 29.11.2023). [in Ukr.].
6. Kryminolohiya [Criminology] : pidruchnyk. V.V. Holina, B.M. Holovkin, M.YU. Valuys'ka ta in. ; za zah red V.V. Holiny, B.M. Holovkina. Kharkiv : Pravo, 2014. 440 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Viktoriya Rufanova. Criminological indicators of gender-based violence in Ukraine. The article deals with analysis of criminological indicators of gender-based violence. The most common types of gender-based violence are domestic violence, rape, psychological violence committed by an intimate partner; sexual harassment, physical and/or sexual violence committed by an intimate partner or a person other than the partner; persecution.

The specific weight of serious and especially serious crimes is about 40 %. There is an established trend towards an increase in the level of domestic violence, human trafficking, and rape. Along with this, there is a decrease in the number of established persons who commit these criminal offenses. In the general structure of gender-based violence, domestic violence, rape, and human trafficking have the highest intensity, which generally corresponds to absolute data on the level of crime.

The latency level of gender-based violence remains quite high, which is due to objective and subjective factors. The most common reasons why victims do not report cases of violence are shame, fear of condemnation, more violence from the abuser, re-victimization, stigmatization, financial dependence on the abuser, low level of trust in law enforcement agencies, and others.

The analysis of quantitative and qualitative indicators of gender-based violence and related threats to the development and peaceful life of every woman, girl and the normal development of our country proves the need for comprehensive criminological support for the prevention and counteraction of gender-based violence and the implementation of this process by taking a set of measures regulatory, organizational, informational and scientific-methodological. In general, the results of quantitative and qualitative measurement of gender-based violence are a good basis for prognostic analysis and determination of trends in the development of the phenomenon.

Keywords: *gender-based violence, conflict-related sexual violence, domestic violence, human trafficking, rape, level, dynamics, structure, latency, crime.*